

Ordningen med særskilte prekentelekster

Den norske kirke har siden høymesseordningen fra 1977 ble tatt i bruk hatt en ordning med hvert år å ha noen alternative prekentelekster til de vanlige teksttrekkene, kalt «særskilte prekentelekster». Denne ordningen overlevde reformen av hovedgudstjenesten i 2011 uten større debatt, men har i etterkant vært diskutert. Dette notatet vil gjennomgå utviklingen av ordningen og motiveringen for den i de ulike faser.

Opprettelse av ordningen

Ordningen med særskilte prekentelekster ble til i forbindelse med innføring av nye teksttrekker, som kom sammen med ny ordning for høymessen i 1977. Forberedelse av nye teksttrekker for Den norske kirke ble i utgangspunktet gjort i samarbeid med de andre nordiske kirkene, og i forlengelsen av den økumeniske fornyelsen av leksjonariene som ble tilskyndet av den romersk-katolske liturgiske fornyelse. De nye katolske teksttrekkene introduserte et helt nytt system, med en treårig rekke knyttet til hver av de synoptiske evangeliene, ispedd tekster fra Johannesevangeliet. Denne modellen ble etter hvert også den dominerende på protestantisk hold, ettersom både anglikanske og metodistiske kirker tok den i bruk, i tillegg til lutherske kirker i Nord-Amerika. I de nordiske kirkene ble man imidlertid enige om å ikke følge denne. Isteden gikk man inn for en «nordisk» modell som videreførte et teksttrekkesystem basert på den «gamle rekke», som med noen modifiseringer har vært brukt siden tidlig middelalder. For Norges (og Sveriges) vedkommende ble det likevel innført to viktige reformer knyttet til tekstlesningene. For det første ble gammeltestamentlige tekster introdusert som en fast lesning hver søndag, og for det annet ble antall teksttrekker redusert fra tre til to. En viktig grunn til denne reduksjonen, var at det «gamle» evangeliet, altså første rekke, skulle lyde hvert annet år. Samtidig introduserte man, etter tysk forbilde, en del «overskuddstekster» i form av tilleggstekster som knyttet seg til tematikken for den enkelte søndag. Disse var i liturgikommisjonens forslag til teksttrekker tenkt primært som prekentelekster, men også til erstatning for en tilsvarende tekst i inneværende rekke. I forlengelsen av at GT ble foreslått innført som lesning i hver høymesse, spurte liturgikommisjonen i en høring også om muligheter for å bruke GT-tekster som prekentelekst. Svarene på dette var litt sprikende, men liturgikommisjonen argumenterte for at en slik ordning skulle være mulig og tjenlig.¹

Liturgikommisjonen pekte på at det vil være kirkestyret som bestemmer om og i tilfelle hvor mange alternative prekentelekster som skulle foreskrives for hvert år, men foreslo selv en mal med fire tekster fra GT og åtte fra NT. Malen med tolv tekster ble videreført under hele perioden med 1977-høymessen. Disse ble de første årene fastlagt for et år av gangen ved kongelig resolusjon,² inntil myndigheten i 1990 ble delegert til Kirkemøtet. Kirkerådet fikk delegert myndigheten videre fra 2000.

Gudstjenestereformen

Gudstjenestereformen 2011 har en annen tenkning knyttet til tekstlesningene enn den tidligere ordningen. Inspirert av økumeniske forbilder og en annen type dramaturgisk tenkning, var det en målsetting å skape en stigning i tekstlesningsdelen, som understreker evangelieteksten som den mest sentrale. Flere virkemidler er brukt

¹ NOU 1976:44 s. 8-9. Fakultetene sluttet seg til en slik ordning, mens presteforeningens liturgiske nemnd reiste sterke innvendinger.

² De ble altså fastlagt av Kongen i statsråd

for å understreke denne målsettingen: a) Menigheten sitter under de to første tekstene, men reiser seg under lesningen av evangeliet; b) hallelujaverset er flyttet tilbake fra begynnelsen av tekstlesningsdelen til å omkranse evangeliet og c) det understrekes at det alltid skal lyde en tekst fra et av evangeliene i hovedgudstjenesten. Til sammen gir dette ord-delen i dagens hovedgudstjeneste et nokså annerledes preg enn 1977-høymessens tekstlesningsdel.

Vekten på progresjon i tekstlesningene har også fått betydning for utvalget av tekster. Man har gått tilbake til systemet fra før 1977, med tre faste rekker i stedet for en gruppe tilleggstekster for hver søndag. Dermed ble også antallet GT-tekster som leses fast økt betraktelig. I tillegg til disse tre rekkene har hver søndag dessuten en fortellingstekst. Rekken med fortellingstekster overlapper delvis de ordinære tekstrekkene, og er fordelt som følger: 27 fortellinger fra GT, 44 fra evangeliene og 7 fra NT for øvrig.

Dramaturgisk sett faller det naturlig i forlengelsen av dette at tekstene alltid leses i samme rekkefølge. Selve oppbyggingen av liturgien tilsier at evangeliet – som høydepunktet – leses til slutt. Man ønsket også å markere et skille mellom tekstlesningene som sådan og prekenen som kommer i etterkant. Dette reflekteres i høringsforslaget til ny liturgi fra 2008. Her forutsettes det at tekstene alltid leses i samme rekkefølge, og det gis ingen indikasjoner om at en annen tekst skal anses å være prekentekest. Under punkt 11 *Preken* sier rubrikken bare følgende: «Preken over en eller flere av dagens tekster.»

I den endelige behandlingen ble dette endret, som et resultat av høringen. Flere høringsinstanser fremholdt at det var uheldig at den teksten det prekes over ikke kommer umiddelbart før utlegningen. Det fremstår noe uklart om liturgiforslaget fra 2008 faktisk la til grunn at det ikke skulle videreføres, men det ble i tilfelle ikke tematisert. I saksdokumentet om nye tekstrekker til Kirkemøtet 2010 ble spørsmålet kommentert slik:

Særskilte preiketekstar

Vårt noverande tekstrekkesystem har heilt ifrå byrjinga av (november 1977) vorte supplert med ei ordning der preiketeksten frå eit av evangelia 12-13 søn- og heilagdagane kvart år vert bytta ut enten med ein av de to andre tekstene for dagen eller med ein av tilleggstekstane. Føremålet med dette er å skape variasjon og å sjå til at også andre delar av Guds ord enn avsnitta frå evangelia får lyde i preika.

Denne ordninga er korkje tematisert eller handsama i gudstenestereforma, men Kyrkjemøtet har gjeve ei vurdering av henne (sak KM 06/00). Det verkar som om denne ordninga år for år har gått gjennom utan merknader og ut frå høvet til å hente opp lesetekstar som preiketekstar legg Framlegget opp til å vidareføre ordninga, men berre for dagens lesetekstar. (KM 07.1/10)

Dette trenger å nyanseres noe. I liturgiforslaget fra 2008 fantes ikke begrepet «prekentekest», men prekenen kom som en selvstendig del etter tekstlesningene. Som nevnt ovenfor, la rubrikken opp til at predikanten sto fritt til å velge hvilken av tekstene han eller hun ville legge mest vekt på. Dette ble av en del høringsinstanser oppfattet som en uklarhet i forslaget, og det ble etterspurt en større tydelighet når det gjaldt anvisninger om prekentekest.

Kirkemøtet videreførte dermed den innarbeidede praksis med årlig å fastlegge særskilte prekenteekster, og innarbeidet dette i rubrikkene til punkt 12 *Evangelium* og punkt 13 *Preken*, hvor det het: «Når første eller andre lesetekst er satt opp som prekenteekst, kan denne teksten leses her.» Kirkemøtebehandlingen videreførte dermed også begrepet «prekenteekst» som en selvstendig størrelse.

Videre ble det vedtatt følgende tekst for *Alminnelige bestemmelser* punkt 29:

Prekenen holdes normalt over evangelieteksten eller en annen prekenteekst som er fastsatt av Kirkerådet. Fortellingsteksten kan benyttes i stedet for den oppsatte prekenteeksten. I særskilte tilfeller kan liturgen velge en fritt valgt bibeltekst som prekenteekst.

I praksis ble det dermed også lagt opp til en fortsatt jevnlig rokering av tekstlesningene, om enn i en moderert form. Det er også uklart hvordan denne rokeringen har foregått rundt omkring. I den reviderte utgaven av hovedgudstjenesten, fra 2019, er rubrikken om at prekenteeksten kan leses under leddet preken fjernet og anvisningen er flyttet til veiledningen.

Utviklingen etter gudstjenestereformen

Allerede i 2012 drøftet nemnd for gudstjenesteliv (NFG) saken mer overordnet (NFG 16/12: *Særskilte prekenteekster 2014/2015*). Foranledningen var at Kirkerådets arbeidsutvalg ba NFG «om å drøfte bruk av særskilte preiketekstar i samband med at tekstar skal fastsettest for kyrkjeåret 2014-2015» (KRAU 07/12).

I protokollen fra NFG-møtet heter det:

NFG ønsket en reduksjon av særskilte prekenteekster ut fra hensynet til evangelietekstens særlig rolle i den nye gudstjenesteordningen og til at det nå igjen er tre nye tekstrekker. Samtidig er det viktig at prekenteekster kan hentes fra GT og andre nytestamentlige tekster enn evangeliene.

I desember 2012 ba så Kirkerådet NFG om en vurdering av ordningen. Sekretariatet utredet saken, og holdt blant annet en mindre konsultasjon med representanter for to av praktikumsinstitusjonene samt noen av dem som hadde vært sentrale i den siste revisjonen av tekstrekkeene. NFG gjorde deretter følgende vedtak:

NFG foreslår at ordningen med særskilte prekenteekster videreføres, i et mer begrenset omfang enn tidligere. Det foreslås en ordning med seks særskilte prekenteekster, normalt tre tekster fra GT og tre tekster fra NT utenom evangeliene.» (NFG 19/13)

Saken ble behandlet av Kirkerådet i 2013 og rådet fattet følgende vedtak:

1. Kirkerådet vedtar at ordningen med *særskilte prekenteekster* opprettholdes.
2. Antallet særskilte prekenteekster i hvert kirkeår skal være seks.
3. I hovedsak er det kirkeårsdagens gammeltestamentlige lesning eller epistelen som brukes som særskilt prekenteekst. Unntaksvis kan en bruke en evangelietekst som trenger en særlig fokusering.
4. De særskilte prekenteekstene fastsettes hvert år av Kirkerådet etter forslag fra Nemnd for gudstjenesteliv og uttalelse fra Bispemøtet.
5. Vedtaket oversendes Bispemøtet for læremessig uttalelse. (KR 70/13)

Bispemøtet hadde saken til uttalelse og hadde ingen særlige kommentarer (BM 21/14).

I 2017 kom spørsmålet om bruken av særskilte prekentelekster opp på ny. I forbindelse med første gangs behandling av særskilte tekster for perioden 2019-2020 og 2020-2021 (KR 18/17), ble det lagt til et nytt punkt i Kirkerådets vedtak, der NFG bes om å vurdere bruken av særskilte prekentelekster i lys av gudstjenestereformen.

Saken ble deretter sendt Bispemøtet for uttalelse. Bispemøtet fattet følgende vedtak:

Bispemøtet vil understreke at valg av prekentelekster har læremessig betydning for gudstjenestens forkynnelse. Som hovedregel bør evangelieteksten være prekentelekst. (...)

4. Bispemøtet støtter Kirkerådets ønske om å igangsette og legge til rette for en evaluering og videre drøfting av ordningen med særskilte prekentelekster som ikke er evangelietekster. En slik praktisk og prinsipiell drøfting av dette spørsmålet bør skje med involvering av både homiletisk og dogmatisk kompetanse. Bispemøtet vil ta initiativ til en konsultasjon om dette.

For øvrig tilrådte biskopene i samme vedtak at i alt tre av tekstene fra Kirkerådets første vedtak ikke ble brukt.

Parallelt med Bispemøtets behandling fulgte NFG opp bestillingen fra Kirkerådets møte. Saken ble drøftet på ny, og fattet følgende vedtak:

NFG har drøftet saken om særskilte prekentelekster i lys av gudstjenestereformen. NFG anbefaler at ordningen fortsetter med 6 særskilte tekster for hvert kirkeår fram til saken om Justeringer av Tekstboken kommer opp på Kirkemøtet. (NFG 24/2017)

Saken ble så tatt opp til annen gangs behandling i Kirkerådet (KR 49/17), som fulgte Bispemøtets tilråding med hensyn til antall tekster. Det overordnede spørsmålet om videre bruk av særskilte prekentelekster ble ikke berørt i vedtaket, men i saksdokumentet til saken ble både Bispemøtets tilslutning til ønsket om å evaluere ordningen og NFG's vedtak adressert. Det ble videre nevnt at Kirkerådet var i gang med et arbeid med å innhente erfaringer med bruken av den nye tekstboken med tanke på en justering av denne, og at vedtak om særskilte prekentelekster uttrykker at det er naturlig å se denne saken i sammenheng med den påtenkte kirkemøtesaken «Justeringer av Tekstbok for Den norske kirke.»

Arbeidet med justering av tekstboken ble imidlertid i ettertid utsatt på ubestemt tid, og premisset om å se videre på ordningen med alternative prekentelekster i forbindelse med en slik revisjon har dermed falt bort. Ettersom det lenge hersket usikkerhet om hvordan revisjon av tekstrekkene skulle behandles, ble det først i januar 2021 av Kirkerådet vedtatt forslag til alternative tekster for kirkeåret 2021-2022. Disse ble oversendt til Bispemøtet, som i februar 2021 gjorde følgende vedtak:

Bispemøtet viser til saken «Særskilte prekentelekster for kirkeåret 2021-2022», behandlet og vedtatt av Kirkerådet den 29.01.21 (KR 25/21). Bispemøtet ber om en vurdering av om denne ordningen skal opprettholdes og at dette behandles på Kirkemøtet 2021.

Bispemøtet drøftet bruken av tekster fra Det gamle testamentet som prekenteekster. På denne bakgrunn vedtas de tre særskilte prekenteekstene Kirkerådet har foreslått for Sãmanningssøndagen, 2. søndag i treenighetstiden og 10. søndag i treenighetstiden for kirkeåret 2021-2022. (BM 3/21)

Bispemøtet reduserte dermed også denne gangen antall tekster som var blitt oversendt. Kirkerådet vedtok på sitt møte i mars å følge Bispemøtets anbefaling, og vedtok tre GT-tekster. Samme møte vedtok også forslag til tekster for perioden 2022-2023, som blir oversendt Bispemøtet for uttalelse.

Som en oppfølging av Bispemøtets vedtak, ble det innkalt til en felles konsultasjon mellom Bispemøtet og NFG om spørsmålet 19. mai 2021. Denne synliggjorde at det var et overveiende flertall for å avslutte ordningen. I forlengelsen av konsultasjonen behandlet Bispemøtet saken på ny, og gjorde følgende vedtak:

Bispemøtet ber Kirkemøtet avvikle ordningen med særskilte prekenteekster, da tekstrekkeene representerer en stor nok bredde i teksttilfang. Det vises til alminnelige bestemmelser for hovedgudstjenesten punktene 28-29, der det gis mulighet til å velge fortellingstekster eller andre tekster som prekenteekst:

«Tekstene som leses skal hentes fra godkjent tekstbok for Den norske kirke. Evangelieteksten skal leses i hver hovedgudstjeneste. Prekenen holdes normalt over evangelieteksten eller en annen prekenteekst som er fastsatt av Kirkerådet. Fortellingsteksten kan benyttes i stedet for den oppsatte prekenteeksten. I særskilte tilfeller kan liturgen velge en fritt valgt bibeltekst som prekenteekst.»

NFG behandlet også saken i eget møte, og vedtok å slutte seg til Bispemøtets vedtak.

Oppsummering og vurdering

Da ordningen med noen særskilte prekenteekster hvert år ble besluttet innført av kirkestyret fra kirkeåret 1977-78, var det begrunnet med et ønske om å legge til rette for at en bredere del av bibeltekstene kunne prekes over. Det kan bl.a. settes i sammenheng med at høymessen var blitt nesten enerådende som gudstjeneste med preken. Muligheten for å preke over epistelen var dermed redusert.³ I tillegg var det innført en stor gruppe gammeltestamentlige tekster som ikke tidligere var hørt i gudstjenesten. Systemet med et sett tilleggstekster for hver søndag la også til rette for at noen av disse hvert år kunne settes opp som prekenteekster. Liturgikommisjonen la opp til at det var tolv særskilte prekenteekster hvert år, hvorav en tredjedel ble hentet fra GT. Det må antas at dette systemet grovt sett ble videreført av departementet, og senere av Kirkemøtet og Kirkerådet.⁴

Med gudstjenestereformen ble det lagt opp til en annen liturgisk tenkning rundt tekstlesningene. Revisjon av tekstrekkeene medførte dessuten at ordningen med tilleggstekster bortfalt og tre tekstrekker ble gjeninnført. Begrunnelsen for å sette opp noen særskilte prekenteekster hvert år ble dermed svekket. Det later likevel ikke til at

³ I tidligere tider ble det tradisjonelt prekt over epistelteksten ved aftensangen på søndager. Disse gudstjenestene var i løpet av det foregående århundre i stor grad falt helt bort.

⁴ Det foreligger for øyeblikket ingen samlet statistikk over disse tekstene.

det ble eksplisitt drøftet å fase ordningen ut, og i høringen ble det etterlyst tilrettelegging for at det jevnlig kunne settes opp en annen tekst enn evangelieteksten som prekentekst.

Det kan dermed slås fast at ordningen med særskilte prekentekster er en del av nåværende gudstjenesteordning, og en ordning som er villet av Kirkemøtet.

I tråd med kirkemøtevedtakene ble ordningen videreført, men det oppsto raskt uro rundt hvor omfattende den skulle være. Resultatet var et forslag om å redusere omfanget på antall alternative prekentekster hvert år. Dette ble avgjort av Kirkerådet i 2013, da det ble vedtatt at det skulle være seks tekster i løpet av året, hovedsakelig hentet fra kirkeårsdagens gammeltestamentlige tekst eller episteltekst, med en lik fordeling på hver. Andelen GT-tekster økte slik fra en tredjedel til halvparten av det totale antall. I praksis har imidlertid Bispemøtet ikke alltid gitt sin tilslutning til alle tekstene som var valgt ut, slik at det i ettertid har vært flere år med færre en seks alternative tekster.

Til tross for diskusjon om ordningen, var ikke spørsmålet om videreføring av særskilte prekentekster et tema som kom opp ved revisjonen av ordning for hovedgudstjenesten i 2019. Det kan likevel synes fornuftig at saken nå fremmes for Kirkemøtet, slik at fremtidig status og eventuelt omfang av ordningen kan fastlegges. Som ovenstående fremstilling viser, er det på det rene at det bare er Kirkemøtet som kan avgjøre om ordningen skal avsluttes eller videreføres. Rådet fra så vel Bispemøtet som Kirkerådets egen fagnemnd er imidlertid entydig. Vurderingen er at dette er en ordning som det ikke lenger er tjenlig å videreføre.